

Un món de psicòpates

El nou mil·lenni vindrà acompanyat de la psicopatia com un dels pilars de la criminalitat moderna. Els psicòpates són el reflex fosc d'una societat despietada, egocèntrica i violenta, la nostra, que els tracta amb indiferència sense saber com tractar-los ni errrotar-los.

Sense el fre social i psicològic, i predisposició psicopàtica, atada als mitjans de comunicació, té el terreny adobat per concretar-se."

La psicopatia és un trastorn de personalitat que pot acabar en eclosió de violència gratuïta. Xifres internacionals apunten que el 2% de la població pateix aquest trastorn.

Ara es compleixen vint anys de l'assassinat de John Lennon. El 8 de desembre de 1980, un jove solitari de 25 anys, Mark Chapman, va disparar al músic a Nova York i li va provocar la mort. Dues dècades després, Chapman, a qui li ha estat denegada recentment la llibertat condicional, és tota una icona del mal.

Com Ed Gein, l'assassí caníbal que als anys 50 va sembrar el terror en un poblet de Wisconsin quan va matar un nombre indeterminat de dones i nens. La pel·lícula sobre la seua biografia (*Ed Gein*) s'exhibeix a les nostres pantalles i ha guanyat dos premis en l'última edició del festival de Sitges. Una altra pel·lícula: *American psycho*, un èxit actual del cinema independent americà, que revisa l'obra literària homònima de

Bret Easton Ellis. En llibre i pel·lícula, un prototípic executiu de borsa dels vuitanta, Patrick Bateman, actua com a implacable criminal sistemàtic en una metàfora extrema de la crueltat de la societat moderna.

El personatge fictici d'*American psycho* és un psicòpata. Gein i l'assassí de Lennon no: eren psicòtics ("bojos", com vulgarment en diem). Però les seues actuacions també són psicopàtiques: despietades, arbitràries, espantoses, poderoses, violentes, incomprensibles des del punt de vista de la normalitat.

Les rebutgem, però, d'alguna manera, ens sentim fascinats per uns actes tan màxims d'horror. Un diari del País Valencià va publicar el passat gener un especial de 32 pàgines sobre la sentència condemnatòria de l'assassí en sèrie Joa-

quín Ferrándiz (69 anys de presó per cinc assassinats de dones comesos a Castelló entre els anys 1995 i 1996). La salvatge cobertura mediàtica del cas Alcàsser va convertir Antonio Anglés –presumpte autor de la tortura i mort de tres adolescents d'aquest poble valencià l'any 1992– en un mite de malson, en un modern “home del sac”. Avui, quan la policia està analitzant un crani trobat a les aigües d'Irlanda per determinar si pertany a possibles restes del fugisser delinquent, el seu fantasma encara apa-

tre altres motius, perquè les estructures socials no mostren cap preocupació envers el tema.

La psicopatia és un trastorn de la personalitat que afecta tot l'individu. La persona que la pateix és conscient dels seus actes, però no li importen les conseqüències, més enllà del plaer o benefici que li puguin reportar. El camaleonisme, l'egocentrisme, la mentida, l'absència de culpabilitat, la cosificació dels altres –entendre als altres com a elements utilitzables sense més consi-

pedeixen omplir el món emocional: la seua existència; tuma a ser gris: tota la vida eixint una xicoteta o una altra, tota la vida ballant en una cosa o altra... no t'eres atractiu, res personal capaç d'afirmar-los.

Per això, en casos determinats, reixen explosions de violència. Si el còpata no és capaç de trobar un altre de l'avorriments dins de la legalitat, possible que atenga fantasies que li pliguen de poder i de satisfacció e

A l'esquerra, John Lennon i Yoko Ono. Fa vint anys morir a mans d'un jove que volia aconseguir la fama. L'assassí no era psicopata, però la seua actuació encaixa en el tipus de violència psicopàtica. Dalt, el judici a Joaquín Ferrándiz, l'assassí que va matar cinc dones a Castelló. A sota, Antonio Anglés, presumpte autor del crim d'Alcàsser. Tots dos són exemples de violència psicopàtica i han estat convertits en icones del mal pels periodistes.

reix incandescent als diaris. Els mitjans de comunicació, el cinema, la literatura, bavegen davant d'aquests assassins. I ho fan perquè els crims psicopàtics ens mostren el costat fosc que tots portem dins, i per definició, allò prohibit ens atrau. I també, perquè, amb ells, ens podem permetre el luxe de sentir por sense abandonar la sensació de seguretat: aquests actes criminals són tan extrems que no pensem que ens puguin passar a nosaltres.

I en aquest sentit, potser ens equivoquem.

Un trastorn imparable. Perquè hi ha pistes per pensar que la psicopatia, i la criminalitat que s'hi associa, són realitats sòlides i universals que no tenen per què cessar en els propers anys. En-

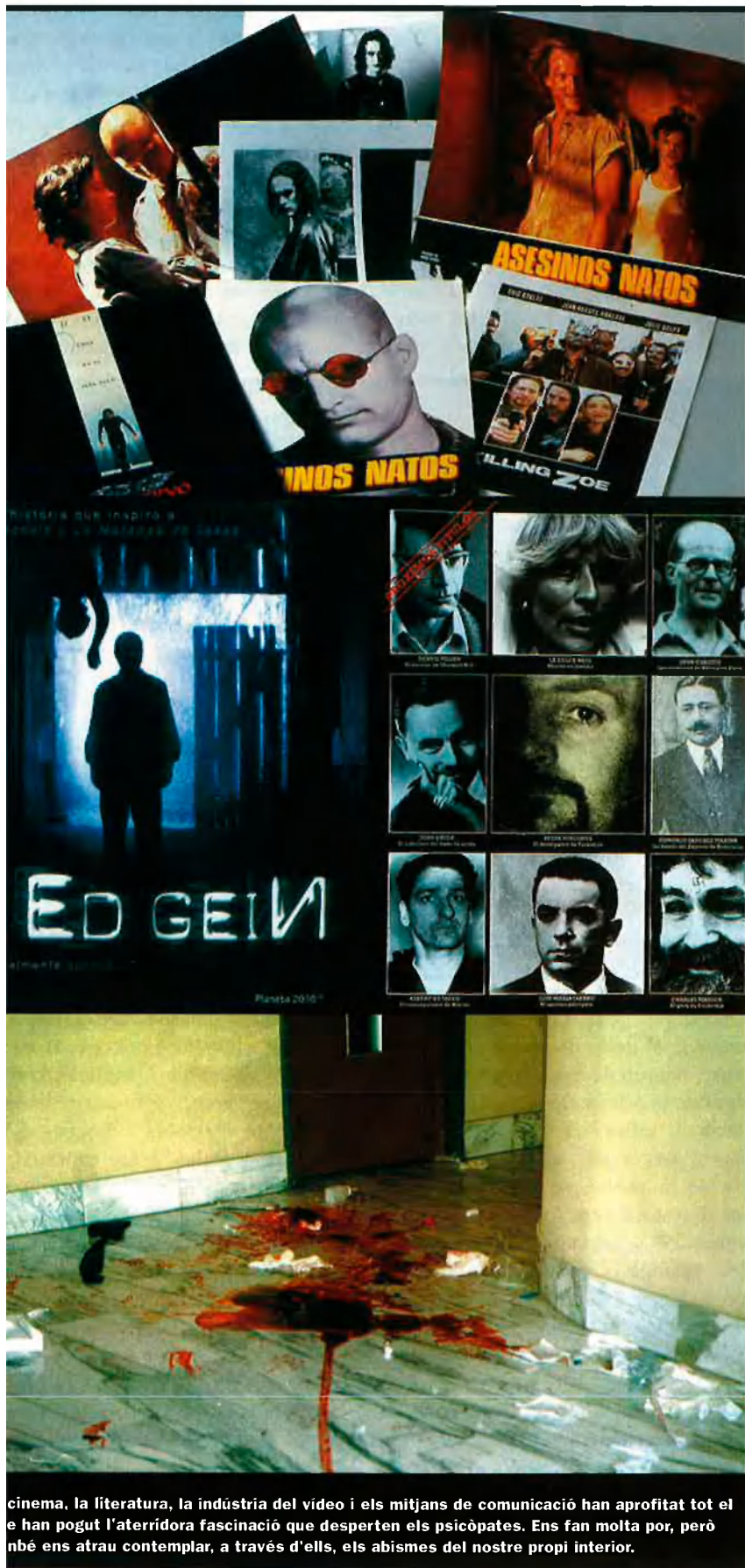
deració–, la gran dificultat per sentir empatia, el desig de poder i l'actuació sense escrúpols són característiques claus de la psicopatia.

Segons xifres internacionals aplicables al nostre país, aproximadament el 2% de la població pot estar afectada per aquest trastorn. Això no vol dir que aquest 2% siguin assassins: la majoria dels psicòpates no esclaten criminalment. Estan integrats en la societat i desenvolupen el trastorn en la seua vida normal. Si són empresaris poden amargar la doble vida als subordinats, i si són mecànics, als seus companys de feina. Molts són intel·ligents, però gran part no apliquen pràcticament en la vida diària aquesta intel·ligència, perquè s'avorreixen. Normalment, tenen deficiències de tipus neurològic que els im-

ta. Aquestes fantasies acostumen a ser violentes (possiblement, era el cas de l'assassí sistemàtic Joaquín Ferrándiz, ocasionalment, són amanides de la ingestió d'alcohol i drogues. El complex de culpa, sense capacitat d'identificació emocional, la resta dels humans apareixen com objectes que pot utilitzar a la recerca d'aquest altre nivell de l'avorriments. La tortura i el assassinat són elements per a una gran satisfacció.

I és que la genètica explica aproximadament el 50% de la intel·ligència de la personalitat de l'individu. Com la psicopatia és un trastorn de la personalitat, es pot entendre que hi ha un percentatge de transmissió genètica.

En els individus amb clara predisposició genètica cap a la psicopatia, un

bient compensador (un ambient vital de normes estrictes però solidàries) pot tenir l'eclosió del trastorn, que acostuma a tenir lloc en la pre-adolescència. Però si la predisposició és molt forta, un bon ambient familiar no és capaç de parar-la. Aquest seria el cas del jove de Múrcia addicte a Internet i als videojocs que va matar la seua família amb una espasa japonesa la passada primavera. Ací, la incidència externa dels jocs interactius ultragressius en un subjecte amb predisposició violenta va ser el reactiu que provocà l'explosió.

Ara bé: en els subjectes que tenen una predisposició genètica moderada envers la psicopatia, un ambient compensador sí que pot evitar que la desenvolupen. Un ambient opressiu, en canvi, l'activa. Així es poden entendre, en part, fenòmens com l'Alemanya nazi, on milers d'individus mataben arbitràriament sota una estructura organitzativa clarament psicopàtica.

Aquestes persones potser no actuaven com a psicòpates a sa casa, però sí al carrer, quan eren sota la pressió col·lectiva de l'estructura psicopàtica.

Societat psicopàtica. Més enllà d'un ambient o d'una organització col·lectiva, la psicopatia pot potenciar-se a través de l'entramat social. De fet, la societat actual la potencia. Una societat que segueix el model americà; una societat que impulsa l'aïllament; una societat on la gent aprèn a créixer sense preocupar-se dels altres; una societat que pren com un valor l'egocentrisme, el triomf a través del poder, la utilització de les persones en benefici d'una finalitat determinada i l'hedonisme a través de l'èxit material. Una societat com l'actual, que coincideix en molts dels seus eixos de funcionament amb les bases de la psicopatia, per força no pot més que fomentar-la. El paper dels mitjans de comunicació és determinant en aquest brou de cultiu.

Mai com ara la televisió ha impulsat la violència, la trivialitat, la fama i l'egoisme com a essència de poder i triomf social. Un adolescent amb predisposició a la violència té un accés total a la brutalitat mediàtica. L'allau de notícies violentes, jocs interactius cruels i pel·lícules

cinema, la literatura, la indústria del vídeo i els mitjans de comunicació han aprofitat tot el que han pogut l'aterridora fascinació que desperten els psicòpates. Ens fan molta por, però també ens atrau contemplar, a través d'ells, els abismes del nostre propi interior.

Vicente Garrido, un expert en el fenomen de la psicopatia

El valencià Vicente Garrido és un dels principals experts del nostre país en la psicopatia. Atén casos de delinqüents sexuals en vuit presons de l'estat espanyol, i va ser perit en el judici de l'assassí en sèrie Joaquín Ferrándiz. Psicòleg criminalista, imparteix classes en la Universitat de València i ofereix seminaris al personal de l'administració de Justícia de Barcelona. Els seus estudis i ell mateix han estat les principals fonts d'aquest reportatge. Garrido és autor del llibre *El psicópata, un camaleón en la sociedad actual* (editorial Algar), la primera obra de divulgació sobre la psicopatia escrita al nostre país, de la qual ja ha venut 8.000 exemplars.

—Quines han estat les reaccions del seu llibre?

—Al voltant de cent persones s'han adreçat a mi per dir-me: mire, tinc un xicot, un marit o un fill que pateix aquest trastorn de personalitat. Crec que el principal motiu del llibre és explicar el fenomen del psicòpata integrat. Hi ha un gran desconeixement sobre el tema en l'opinió pública, i aquest concepte ha estat envaït per estereotips del cinema, el periodisme o la novel·la. La majoria dels psicòpates no pertanyen a la subcultura de la marginació. No són Antonio Anglés.

—Vostè és crític amb el paper dels mitjans de comunicació. Va servir per alguna cosa una cobertura com la del cas Alcàsser?

—Va mostrar a la nostra societat l'existència propera de la psicopatia criminal en la seua màxima exhibició, en el seu màxim poder de destrucció. Els delinqüents sexuals no eren considerats dignes d'estudi abans d'Alcàsser, i això va canviar inicialment. Ara bé, després del primer

impacte, no hi ha hagut una concreció en forma de mesures preventives o reformadores perquè no torne a succeir res de semblant.

—Per què un expert reconegut com vostè no va participar en el congrés internacional sobre violència i psicopatia que va celebrar l'any passat a València el Centro Reina Sofía?

—Perquè vaig concedir poc abans una entrevista a *El País* en la qual no parlava del congrés, però sí criticava la justícia. Això va ser motiu perquè el director del centre, José Sanmartín, presentira represàlies no sé de què decidira que jo no havia de participar-hi, tot i que, paradoxalment, molts dels noms dels ponents els havia facilitat ja a l'organització. *J. M. O.*

Vicente Garrido mostra el seu llibre *El psicópata*, la primera obra de divulgació sobre el trastorn de la psicopatia escrita al nostre país.

les brutals afecta aquest subjecte i li fa pensar que ell també pot practicar la violència que veu en la pantalla, s'acostuma a la quotidianitat de la violència. I, paral·lelament, allunya la societat de conceptes més humanistes: com que vivim en un món agressiu i egocèntric, deixen progressivament de costat pautes d'educació i comportament més solidàries. Els pares o els educadors deixen de transmetre aquestes pautes als fills. I si un d'aquests fills presenta predisposició psicopàtica, la conjunció de factors sobre ell pot convertir-se en una combinació letal.

Estats Units, com a prototip. No és gratuït que Estats Units haja estat des de sempre el país amb major percentatge d'assassins psicòpates: és, de fet, el

prototip de societat psicopàtica, on el triomf personal i el poder són les bases de l'individu. A més a més, com que és un país dividit en estats amb policia i lleis pròpies, els criminals sistemàtics poden esquivar amb certa comoditat la persecució de les forces de seguretat. Les taxes de delinqüència s'han establert darrerament a Nord-amèrica, però això respon a una política policíaca repressiva de tolerància zero, no a una disminució real de potencials criminals. És curiós comprovar que allí, i en la resta del món, els assassins psicòpates són gairebé tots blancs, i de diverses classes socials.

El delinqüent blanc sembla atendre en la criminalitat la moral calvinista d'individualisme i competitivitat, mentre que els d'altres ètnies acostumen a fer

servir la violència emparats en grups, possiblement per qüestions diosincràsia cultural.

També sorprèn comprovar que hi ha molts menys assassins psicòpates entre les dones, biològicament més capaces per a la violència. Estan proveïdes d'un mecanisme psicològic innat de protecció enveïada i d'una capacitat d'empatia i socialització molt major que la dels homes. En molts casos, això les protegeix del desenvolupament d'una predisposició psicopàtica. Ni tan sols en els anys 80, amb la imposició generalitzada del triomf econòmic i l'individualisme neoliberal, i amb l'augment conseqüent de la violència que això va generar en els països de tot Occident, va poder canviar aquest equilibri.

Estats Units es un país unit a l'individualisme i la violència. Per això, és el territori on més s'ha proliferat els psicòpates. La resta del món, també en això, segueix el seu exemple.

se control. No obstant això, l'incapacitat dels conceptes vitals despietats de la dècada dels 80, i la possibilitat d'observar en mitjans de comunicació fenòmens de violència psicopàtica que, des d'aquella dècada, es dona al nostre país, ha influït en molts dels actes delictius

dels joves d'avui. La violència juvenil no ha augmentat estadísticament tant poc aquí, però és més cruel, més gratuïta a mesura que passa el temps, i no només entre membres de les capes socials marginals. Abans, la predisposició d'alguns joves cap a la violència podia ser

taponada per un ambient casolà rígid, ara queda sense control en la laxitud dels ambients familiars i educatius.

I la incapacitat de la psiquiatria i la psicologia per respondre a casos de comportament pertorbat adolescent, ha fet que els pares d'aquests fills no sàpiguen com aturar aquesta predisposició. Així, sense el fre ambiental, social i psicològic, aquesta predisposició, atada pels mitjans audiovisuals, té tot el terreny adobat per concretar-se en actes reals.

Els casos de psicopatia adolescent no han tingut com a resposta la creació efectiva d'unitats psiquiàtriques infantils i juvenils. Quan el psicòpata delinqueix i és empresonat, Institucions Penitenciàries no acostuma a oferir-li un tractament específic, sinó que pren com a mesura o posar-lo en primer grau (en règim de màxima seguretat) o aïllar-lo. Als centres psiquiàtrics penitenciaris, l'internament s'acompanya de medicaments i d'una sèrie de mesures per constrenyir l'individu. I el cas dels Estats Units és encara més denigrant, ja que els psicòpates són ajusticiats o passen la vida entre reixes. Com si exterminant els individus que pateixen el trastorn es poguera eliminar la reproducció del símptoma.

La psicopatia s'ha estudiat des de sempre com una àrea psiquiàtrica residual, i, al seu voltant, hi ha hagut un pobre desenvolupament de la clínica pràctica. Amb tot això, el tractament de la psicopatia és també molt pobre.

Els esforços, cal centrar-los, doncs, en la prevenció. Als dotze, tretze o catorze anys, quan la personalitat de l'individu encara no està formada, els pares poden canalitzar una possible agressivitat psicopàtica del fill a través d'una sèrie de normes: no considerar-lo una víctima, aplicar-li regles de convivència clares on la violència estiga absolutament prohibida i desterrada, i establir alguna activitat amb ell que li permeta desenvolupar el seu comportament d'una manera social. Sembla que aquesta és, de moment, l'única esperança en un món que promou la voracitat i la fredor, essències de la psicopatia.

Joan M. Oleague

